KAITSEALADE KAITSETÕHUSUSE HINDAMINE

kasutades METT metoodikat – kokkuvõte neljast hindamisest Eestis perioodil 2010-2022

Mart Külvik

Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine kasutades METT metoodikat – kokkuvõte neljast hindamisest Eestis perioodil 2010-2022

Projektiaruanne

Mart Külvik

Tartu 2023

Sisukord

1 Sissejuhatus 3
2 2022. aasta küsitluse andmestik ja selle analüüs 5
3 Perioodil 2010–2022 hinnatud alade koondanalüüs 9
3.1 Ülevaade hindamistest 9
3.2 Planeerimine 14
3.3 Sisend 15
3.4 Protsess 16
3.5 Tulemus 19
3.6 Tervik 20
4 Hindamistulemustest tulenevad ettepanekud kaitsekorralduse tõhususe parandamiseks 22
5 Hinnang METT metoodika kasutamise kogemusele ja perspektiivile Eestis 23
5.1 Kogemusest 23
5.2 Perspektiivist 34
6 Kokkuvõte 39
Lisa: 2022. a METT hinnatud alade tabelid 41

1 Sissejuhatus

Vaatamata sellele, et klassikalise looduskaitse algusaeg paigutatakse praegusest pooleteise sajandi taha, hakati tõsisemalt looduse kaitse tõhususele ja tulemuslikkusele mõtlema alles üsna hiljuti. Maailma looduskaitseliidu (IUCN) 1992. a Caracases vastu võetud tegevuskava "Pargid elule" [1] võiks pidada esimeseks rahvusvaheliseks tegevusprogrammiks, kus kaitsekorralduse tõhusus on seatud eraldi eesmärgiks. Juriidiliselt nõudlikumal tasemel püstitati sama eesmärk Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni liikmete Kuala Lumpuri 2004. a konverentsi otsusega VII/28 vastu võetud ülemaailmse Kaitsealade tööprogrammis [2], mille element 4.2 püstitas eesmärgid standardite, hindamise ja seire osas ning Nagoya 2010. a otsusega X/31 (19) kutsus liikmesmaid üles saavutama erinevate kaasavate meetoditega aastaks 2015 kaitsekorralduse tõhususe hindamine 60% kaitsealadest [3]. Ka Euroopa Liidu elurikkuse strateegia kohustab aastaks 2030 saavutama efektiivse kaitse kõikidel kaitsealadel ja läbi viima vastava hindamise [4].

Eestis on kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamise süsteemi tõhustamine praegu üks eelisarendatavaid valdkondi, nii on KEVAD 2030 eelnõus see toodud välja ühena kolmest olulisemast poliitikainstrumendist [5]. Meie kaitstavate alade [6] tõhusushindamise jaoks valiti 2010. aastal rahvusvaheliselt juba tuntud *Management Effectiveness Tracking Tool* (METT) [7]. Väljavalitud meetod võimaldab läbi viia kaitsekorralduse tõhususe mitmete elementide kiire tulemusseire, mis annab nii üldise pildi olukorrast kui vihjab konkreetsele vajakajäämistele (vt Tabel 1). METT on mõeldud üksikute kaitsealade hindamiseks, hindajateks on nende kaitsealade kaitsekorralduse eest vastutavad töötajad. Seetõttu ei saa hindamise tulemusi käsitleda

[1] Parks for life : report of the fourth World Congress on National Parks and Protected Areas, 10-21 February 1992; https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1993-007.pdf
[2] Kättesaadav: http://www.cbd.int/doc/decisions/cop-07/cop-07-dec-28-en.pdf
[3] Kättesaadav: https://www.cbd.int/decision/cop/?id=12297
[4] Kättesaadav: https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/natura-2000/management-effectiveness-in-the-eu
[5] KEVAD 2030 eelnõu 4. mustand. https://kliimaministeerium.ee/media/10945/download
[6] *Kaitstav ala* – siin ja edaspidi selles aruandes mõistetakse Looduskaitseseaduse tähenduses nii looduskaitsealad (rahvuspargid, looduskaitsealad ja maastikukaitsealad) kui hoiuala
[7] Külvik, M. 2010. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine Eesti olude jaoks kohandatud METT metoodika. Arendatud versioon. 20 lk. Kättesaadav: http://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=-1236040762

Tabel 1. Rahvusvahelise Looduskaitseliidu kaitsealade komisjoni (IUCN WCPA) kaitsealade kaitsekorralduse ja selle tulemus-hindamise etapid (kohandatud) [8], mis on aluseks ka METT metoodikale.

Hinnatavad elemendid	Sisu selgitus	Hinnatavad kriteeriumid	Hindamise kese
Kontekst	***Kus me praegu oleme?*** Olulisuse, seisundi, ohtude ja poliitikate hinnang	▪ Tähtsus ▪ Seisund ▪ Ohud ▪ Poliitikad ▪ Asjalised	Olukord
Planeerimine	***Mida me soovime?*** Kaitstava ala olemuse ja planeeringu hinnang	▪ Kaitseala seadustatus ▪ Kaitseala planeering võrgustikus ▪ Kaitseala enda planeering ▪ Kaitsekorralduskava	Kohasus
Sisend	***Mida on meil tegevuseks vaja?*** Kaitsekorralduse plaani elluviimiseks vajalike vahendite hinnang	▪ Kaitseala valitseja ressursid ja vahendid ▪ Muud koostöölised ressursid ja vahendid	Ressursid ja vahendid
Protsess	***Kuidas me selle saavutame?*** Kaitsekorralduse läbiviimise tegevuse hinnang	▪ Kaitsekorralduse protsessi adekvaatsus	Jõudlus ja kohasus
Väljund	***Millised on väljundid?*** Konkreetsete läbi viidud kaitsekorralduslike tegevuste resultaatide hinnang	▪ Kaitsekorralduslike tegevuste väljundid	Tõhusus
Tulemus	***Mida me saavutasime?*** Saavutatud tulemuse sisu ja määra võrdlemine algselt püstitatud kaitse-eesmärkidega	▪ Mõju kaitseväärtustele ▪ Saavutatud muutused võrreldes eesmärkidega	Kohasus

sõltumatutena. METT metoodika alusel hinnatud alad on võrreldavad a) sarnastes piirkondades, b) sarnast tüüpi kaitsealadele ning loomulikult c) samadel aladel – tehtuna eri aegadel. Punkt a viitab võrreldavusele meie naabermaadega ja tinglikule üldistatavusele oma riigi kontekstis, punktid b ja c suuremale usaldatavusele sarnaste kaitstavate alade osas ning samade alade kordushindamiste puhul. Eestis on praeguseks läbi viidud neli hindamist, mis on tehtud aastatel

[8] Hockings, M., S Stolton, F., Leverington, N., Dudley, N., Courrau, J. 2006. Assessing Effectiveness – A Framework for Assessing Management Effectiveness of Protected Areas. IUCN. https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-014.pdf

2010 [9], 2012 [10], 2020[11] ja 2022. Käesolev projektiaruanne analüüsib viimast 2022. aasta hindamist ja võtab kokku seni saadud kogemused, vaagides Eesti jaoks sobilikke edasisi kaitsekorralduse tõhususe hindamise võimalusi. Eestis peaks METT-il põhinev analüüs olema esmalt suunatud nii kaitstavate alade valitsemist praktikas läbiviivatele kui vastavat ja siduspoliitikaid (nt mets, vesi, põllumajandus jt) kujundavatele institutsioonidele. Loomulikult on see info huvipakkuv laiemale asjaliste ringile ning avalikkusele.

2 2022. aasta küsitluse andmestik ja selle analüüs

Järjekorras neljas METT hindamine Eestis viidi läbi 2022. aastal ja sarnaselt 2020. aasta hindamisega täideti küsimustik otse EELIS-e kaitsekorralduse moodulis „Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine".

Kaitsetõhusust hinnati 21 alal, millest 12 (sh teises kaitsestaatuses või teise nimega) olid hinnatud ka kümme aastat tagasi:

1. Alam-Pedja looduskaitseala (LKA) (+2012)
2. Alutaguse rahvuspark (RP) (+2012 Muraka LKA-na)
3. Endla LKA (+2012)
4. Haavakannu LKA (+2012 Haavakannu HA-na)
5. Karula RP (+2012)
6. Kura kurgu hoiuala (HA)
7. Kääpa maastikukaitseala (MKA)
8. Loodi looduspark (LP) (+2012)
9. Luhasoo LKA

[9] Külvik, M., Leibur, K. 2010. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine Eestile kohandatud METT metoodika põhjal. http://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=-2025142316

[10] Külvik, M., Vaab, T. 2012. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine II. Eestile kohandatud METT metoodika põhjal. Kättesaadav: http://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=1398400494

[11] Külvik, M., Štšjogolev, S. 2020. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine III. Eestile kohandatud METT metoodika põhjal. Tartu, 393 lk. https://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=-2016228868

10. Luitemaa LKA (+2012)
11. Läänemaa Suursoo MKA (+2012)
12. Lüübnitsa HA (+2012)
13. Mahtra LKA (+2012)
14. Mullutu-Loode LKA
15. Ohepalu LKA
16. Ontika MKA (+2012)
17. Padakõrve LKA
18. Pakri MKA
19. Paope LKA
20. Pärnu jõe HA (Pärnu) (+2012)
21. Rabivere MKA

Üldjoontes on 2022 läbi viidud hindamine küllaltki sarnase kvaliteediga kui eelmised, ehk vaid rohkemate kommentaaridega kui varasemad. Lisainfona on hindajate poolt lisatud mitmeid konkreetsed näiteid, mis abistavad hinnangu sisu mõistmisel. Võimalik, et kirjete põhjalikkust ja kvaliteeti on mõjutanud hindajate varasem kogemus ning sellest tulenev suurem vilumus. Mitmed olulised kaitsekorralduse tahud nagu seire, järelevalve, rahastus jt on ära märgitud lisaks teemat otseselt käsitlenud kriteeriumile ka paljude teiste hindamismõõdikute kommentaarilahtris. Kuna kriteeriumite piirid on paljuski omavahel ülekattes ning indikaatorite lävendite kirjeldused on küllaltki üldised, siis saabki enam-vähem samu teemasid käsitleda erinevates küsimustiku punktides.

Üldine 2022. a kaitsekorralduse seisund ja trendid on küllaltki sarnased 2020. a hindamisel saadud tulemustele, seetõttu käsitleme neid koos järgmises peatükis. 2022 hindamise puhul saab siin siiski eraldi välja tuua mõned konkreetsed, võrreldes varasematega selgemini esilduvad aspektid ja näited. Lisaks on 2012. ja 2022. aasta võrdluses kommenteeritud mõnesid trende koondanalüüsis (ptk 3) erinevatesse kaitsekorralduse faasidesse kuuluvate olulisemaks osutunud küsimuste osas (vt tabel 2).

Tabel 2. Aastatel 2012 ja 2022 korduvana hinnatud nelja looduskaitseala (LKA) ning kolme maastikukaitseala (MKA/LP) väljavõttelised keskmised hindepallid ja nende standardhälbed olulisi kaitsekorralduse faase hindavatele küsimustele. Vähemolulised *konteksti* ja *väljundi* faasid pole kaasatud, vt selgitust ptk 3.2 ja 5.1. Värviskaala järjestus roheline-kollakas-punane näitab vastavalt kõrgemaid-keskmisi-madalamaid hindeid ning halliga on toonitud kõige suurema hajuvusega vastused hindamisaastate kaupa.

FAAS küsimus	PLAAN 8. Tööplaan	PLAAN 26. Seire-tulemus	SISEND 15. Eelarve	PROTSESS 11. Uuringud	PROTSESS 24. Kohalikud	TULEMUS 30. Väärtuste seis
LKA 2012						
keskmine	2,00	1,25	2,00	1,75	0,50	1,67
standardhälve	1,41	0,96	0,50	0,50	0,50	1,15
MKA/LP 2012						
keskmine	1,33	1,33	1,67	1,33	1,33	2,67
standardhälve	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58
LKA 2022						
keskmine	1,75	1,50	1,75	2,25	1,50	2,50
standardhälve	0,50	1,00	0,5	0,50	0,58	1,00
MKA/LP 2022						
keskmine	1,67	1,33	2,00	1,33	1,33	2,33
standardhälve	0,58	0,58	0,00	0,58	0,58	1,00

Planeerimise faas: kaitstava ala tüübist tulenev maksimaalne võimalik kaitserežiim ei võimalda alati kõiki kaitse-eesmärgi saavutamiseks vajalikke piiranguid seada, seda nii maastikukaitsealadel, looduskaitsealadel kui hoiualadel. Näiteks Pärnu jõe hoiualal planeerida vajalikke jahipiirangud või Läänemaa Suursoo maastikukaitsealal, Rabivere maastikukaitsealal ja Luhasoo looduskaitsealal asuvad loodusdirektiivi metsa- ja sooelupaigatüübid ning osa II kaitsekategooria liikide elupaigad piiranguvööndis, kus nende kaitse pole tagatud.

Tabel 2 andmetest on näha, et looduskaitsealade ja maastikukaitsealade puhul kõigi hindamiste koondanalüüsis kriitilisemad planeerimisfaasi katvad küsimused 8 ja 26 näitavad 2022. a kordushinnatud alade puhul stabiilseid keskmisi hinnangute skoore ning vastuste hajuvus on kümne aasta jooksul mõnevõrra vähenenud.

Sisendi faas. Oluliste sisendite (inventeerimine, eelarvega seotu) kombineeruvad puudused tekitavad erinevate kaitstavate alade puhul probleeme protsessi faasis ebapiisava järelevalve kui

“õiguse rakendamise” olulise aspektiga, mis enam mõjutab just looduskaitsealade tõhusust (viited Endla, Ohepalu, Alam-Pedja, Pakri, Haavakannu LKAde ankeetide lisainfost). Siia lisandub ka teise sisendi mõju, milleks on tööjõuressursi nappus, mis väljendub ülemäärases töökoormuses, osa objektide jaoks ebapiisavas tähelepanus, maahooldajate puudumises (Endla, Pakri, Padakõrve, Alam-Pedja, Karula, Loodi ankeetide lisainfost). Sisendi hulka kuulub ka töövahendite olemasolu, mispuhul tunnustatakse üldiselt praktiliseks tööks vajalike vahendite piisavust, samas märgitakse ära, et puudub ühtne töövahend, kus oleks süsteemselt näha, mis tegevused ja mis mahus on tehtud (tehtud tegevused, inventuurid, seired, kitsaskohad; nt. Haavakannu, Läänemaa Suursoo, Ohepalu, Rabivere ankeetide lisainfost). See aspekt seostub ka planeerimise, planeerimise ja väljundi faasi efektiivsusega.

Kui vaadata 2012. ja 2022. a võrdluses (tabel 2) üht sisendi faasi indikatiivsemat küsimust nr. 16 („Kas eelarve on piisav?“) siis positiivse aspektina näitavad väikse hajuvusega hindeskoorid üldiselt veidi üle keskmise väärtusi, seejuures mõningast vähenemist looduskaitsealade ning suuremist maastikukaitsealade puhul.

Protsessi faasis on probleemsed kaks kõikides, eriti teise ringi hindamistes esile tulnud kitsaskohta: kohaliku kogukonna kaasamine (nt eriti rahvuspargid ja suuremad maastikukaitsealad, Endla LKA) ning seire ja uuringute ebapiisav seostatus objekti kaitsekorraldusega. Samas hinnatakse uurimis- ning seiretööde toimumist pigem positiivselt, küsimus on uuringuandmete keerulises kättesaadavuses ja riiklike seireandmete paremas rakendatavuses kaitsekorralduseks.

Võrreldes eelmise hindamisega näitavad 2022. aastal 11. küsimuse („Kas alal toimuvad eesmärgipärased uuringud ja seire?“) juba varem üle keskmise olnud väikese hajuvusega vastuse-skoorid looduskaitsealadel märgatavat tõusu, samas maastikukaitsealadel jäävad need sarnaselt varasema hindamisega alla keskmisele skooritasemele (Tabel 2). Teise olulise protsessi aspekti – küsimuses 24 küsitu („Kas kogukond osaleb looduskaitse korralduslikes otsustes?“) hindepallid on taas väikse hajuvusega, kuid tõesti mõlemal küsitlusel madalad, eriti maastikukaitsealade puhul. Mõningane paranemine on toimunud kümne aasta jooksul looduskaitsealadel.

Tulemuse faas. Huvitav on tähele panna, et ühe kõige tähtsama hindamispunkti juures (küsimus nr. 30) "Kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga?" ei söanda hindajad enamasti võtta selget seisukohta (mõne erandiga nii positiivses kui negatiivses suunas), kommentaaridesse on kirjutatud enamasti vaid operatiivtööd käsitlevad märkused. Võimalik, et see tuleneb asjaolust, et tegemist on kompleksse, erinevaid aspekte sisaldava hinnanguga, mida ongi küllaltki raske küsimustikku täites „mööda minnes" ja üldistavalt anda.

Üldisemas plaanis on õiguse rakendumine (küsimus 3, sisend) ja kaitsesüsteemid (küsimus 10, protsess) vaatamata mõlema küsimuse puhul üle 2 hindepalli ulatuvale üldskoorile ühed kõige erinevamaid hindepalle saanud kaitsekorralduse aspektid aastal 2022. Erinevused võivad olla põhjustatud küsimuste erinevatest tõlgendamisvõimalustest. Esineb ka teatav lahknevus kommentaaride ja antud punktide vahel. Võib oletada, et hindepunkte andes on hindajad üldistavad ja leebemad, kuid täpsustavate kommentaaridega püütakse anda olukorda edasi detailsemalt ja illustreerida nii probleemseid kui edukaid aspekte.

3 Perioodil 2010–2022 hinnatud alade koondanalüüs

3.1 Ülevaade hindamistest

Ajavahemikus 2010–2022 on Eestis METT metoodika alusel hinnatud neli komplekti kaitstavaid loodusobjekte, kus 1. ja 3. ning 2. ja 4. komplekt suurel määral kordusid (vt Joonis 1 ja Tabel 3). Kokku viidi läbi 82 kaitstava ala hindamine (iga hindamist eraldi võttes). Kordushindamine tehti 10-aastase perioodiga **32** kaitseobjektile, neist 2010-2020 20 objektile ja 2012-2022 12 objektile, lisaks 8-aastase perioodiga (2012-2020) veel 3 objektile. Keskkonnaameti andmetel on nelja hindamise nimekirjas olevate alade tänaseid pindalasid ja tüüpe arvestavalt, ning määrates koos territoriaalmerega Eesti kaitstavate alade pindalaks kokku 1 617 438 ha (31.12.2022 seisu

arvestades[12]), METT hindamisega kaetud järgmised pindala-osad (peab ka arvestama, et mõnel juhul on kaitsealatüüp vahepeal muutunud ning muutusi on olnud hindamisaegse pindalaga võrreldes):

1) hinnatud alade pindala moodustab kaitstavate alade pindalast 46 %;
2) kordushinnatud alade protsent kaitstavate alade pindalast on 24,1 %;
3) ühekordselt hinnatud alade protsent kaitstavate alade pindalast on 21,9 %.

Tabel 3. METT metoodika hinnatud kaitstavad loodusobjektid Eestis 2010-2022. Kirjete legend: allajoonitud tekst – objekti tüüp on muutunud; värvitekstid – kordusanalüüsitud objektid; must tekst – küsimustik täidetud ühel korral; Emajõe-Suursoo = Peipsiveere looduskaitseala; Käntu-Kastja HA puhul selle Läänemaa osa (allikas: Keskkonnaamet [13])

2022 (n=21)	2020 (n=25)	2012 (n=18)	2010 (n=20)
Alam-Pedja LKA	Haanja LP	Alam-Pedja LKA	Haanja LP
Alutaguse RP	Hiiu madala HA	Muraka LKA	Hiiu madala HA
Endla LKA	Hiiumaa laidude MKA	Endla LKA	Hiiumaa laidude MKA
Haavakannu LKA	Koigi MKA	Haavakannu HA	
Karula RP	Koiva-Mustjõe MKA	Karula RP	Koiva-Mustjõe MKA
Kura kurgu HA	Kõnnumaa MKA	Kõnnumaa MKA	
Kääpa MKA	Käntu-Kastja HA		Käntu-Kastja HA
Loodi LP	Kärevere LKA	Loodi LP	Kärevere LKA
Luhasoo LKA	Lahemaa RP		Lahemaa RP
Luitemaa LKA	Lahepera HA	Luitemaa LKA	
Läänemaa Suursoo MKA	Lavassaare LKA	Läänemaa Suursoo MKA	Lavassaare HA
Lüübnitsa HA	Matsalu RP	Lüübnitsa HA	
Mahtra LKA		Mahtra LKA	
Mullutu-Loode LKA	Meenikunno LKA	Meenikunno MKA	
Ohepalu LKA	Naissaare LP		Naissaare LP
Ontika MKA	Nigula LKA	Ontika MKA	Nigula LKA
Padakõrve LKA	Nõmme-Mustamäe MKA		Nõmme-Mustamäe MKA
Pakri MKA	Panga MKA	Pakri HA	Panga MKA
Paope LKA	Peipsiveere LKA		Emajõe Suursoo MKA
Pärnu jõe HA	Põhja-Kõrvemaa LKA	Pärnu jõe HA	Põhja-Kõrvemaa LKA
Rabivere MKA	Päite MKA		Päite MKA
	Soomaa RP		Soomaa RP
	Struuga MKA		Struuga MKA
	Viidumäe LKA		Viidumäe LKA
	Viljandi MKA		Viljandi MKA
	Vooremaa MKA		Vooremaa MKA
		Lahepera HA	
		Vilsandi RP	
		Nõva-Osmussaare HA	

[12] https://keskkonnaportaal.ee/index.php/et/kaitstavate-alade-pindala-ja-osakaal-territooriumist
[13] Käesolevas tabelis ja edaspidi selles aruandes kasutatud Keskkonnaameti andmete baasanalüüsi on teinud looduskaitse planeerimise osakonna peaspetsialist Marju Keis

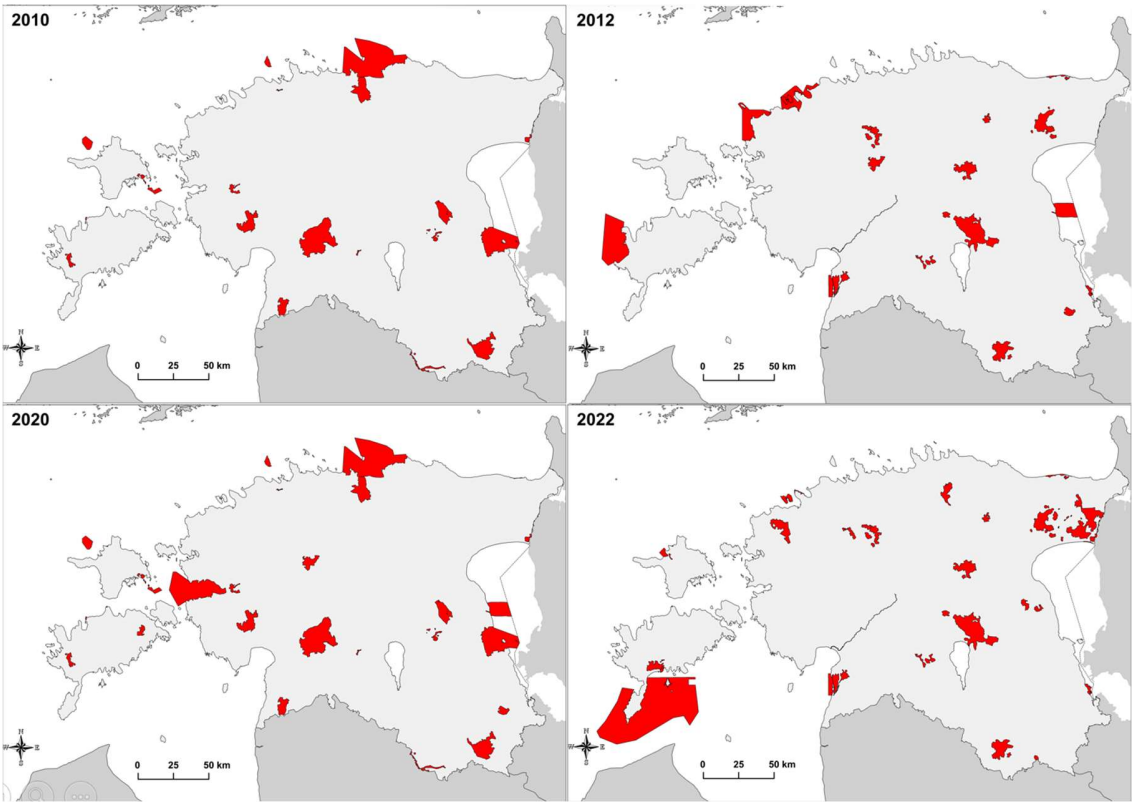

Joonis 1. 2012–2022 hinnatud kaitstavate alade territoriaalne jaotus

Esimesel ja osaliselt teisel hindamisel hinnati kaitseobjekte fookusgrupina, kolmandal ja neljandal hindamisel täideti hindamistabeleid erinevate kaitsealade puhul erinevalt. Mõnede puhul oli hindajaks üks kaitstava ala valitsejat esindav spetsialist, osade puhul spetsialistide grupp.

Kõigi nelja hindamise summaarsete hindepallide ülevaatlik tulpdiagramm on toodud joonisel 2. Ehkki diagrammil võib sedastada üldist ajas positiivset trendi, tuleb arvestada mitmete täpsustustega. Keskmised punktisummad kaitseala tüübi kohta, sh trendina aastate lõikes, pole ühtlaselt informatiivsed. Rahvusparkide puhul on valim hindamisvooru kohta liiga väike (3x2 tk ja 1x2 tk), alad on liiga komplekssed ja olulise sotsiaalmajandusliku mõjukomponendiga, kus juhuslikud sündmused võivad seisundihinnanguid küllaltki palju mõjutada. Küll võib mingil määral

usaldada 10-aastase hindamissammu põhjal trende samades rahvusparkides (vt Joonis 3). Seega Lahemaal näitavad looduskaitse tõhususindikaatorid olulist edenemist, samas Karulas vastupidi. Lahemaa „edulugu“ saab seletada planeerimisfaasi elementide korrastamisega (nt uus kaitsekorralduskava, planeeringud ja arengukava), protsessifaasi stabiliseerumisega ning

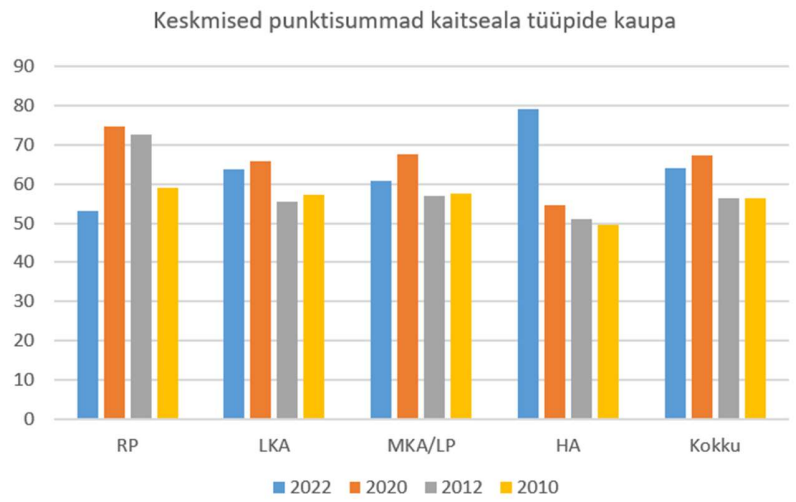

Hinnatud alade arv aastate ja kaitseala tüüpide kaupa

	2022	2020	2012	2010
Rahvuspark	2	3	2	2
Looduskaitseala	8	7	5	4
Maastikukaitseala/Looduspark	6	12	5	11
Hoiuala	3	3	6	3
KOKKU	**19**	**25**	**18**	**20**

Joonis 2. Keskmised METT analüüsi punktisummad kaitseobjektide ja hindamiskordade lõikes ning hinnatud objektide hulk tüüpide ja aastate kohta (allikas: Keskkonnaamet)[14].

[14] Nelja hindamise hindepalle võrdlevatel joonistel (2, 4, 5, 6 ja 7) on 2022. aasta alusandmestikus kasutatud hinnatud 21-st 19 kaitstava ala andmeid (v.a. Luitemaa ja Paope LKAd), mis ei mõjuta esitatud trende ja järeldusi.

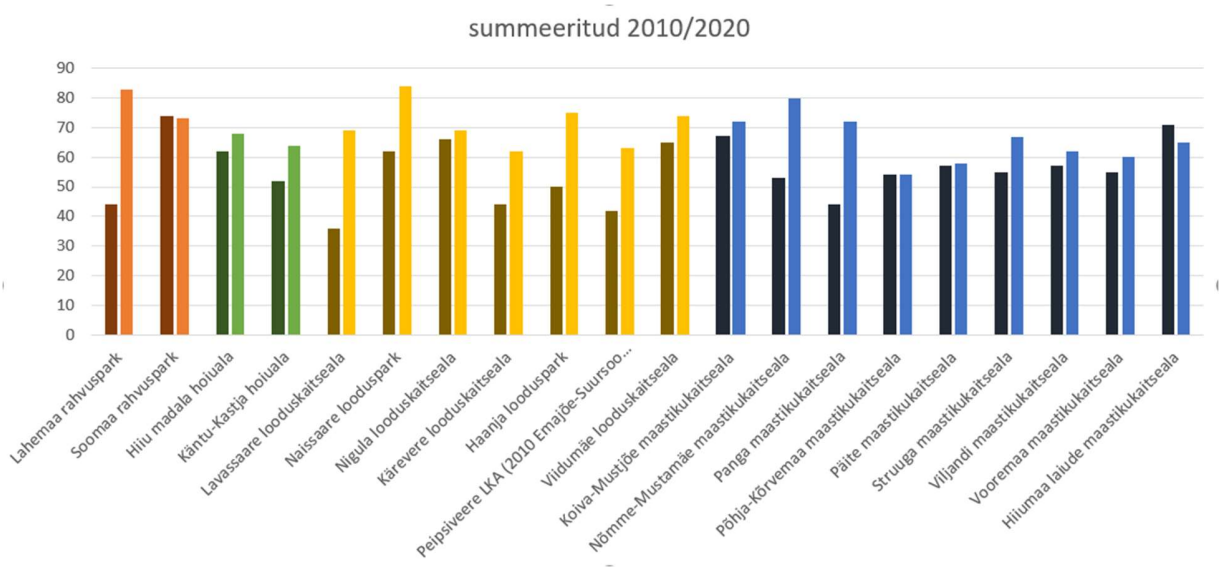

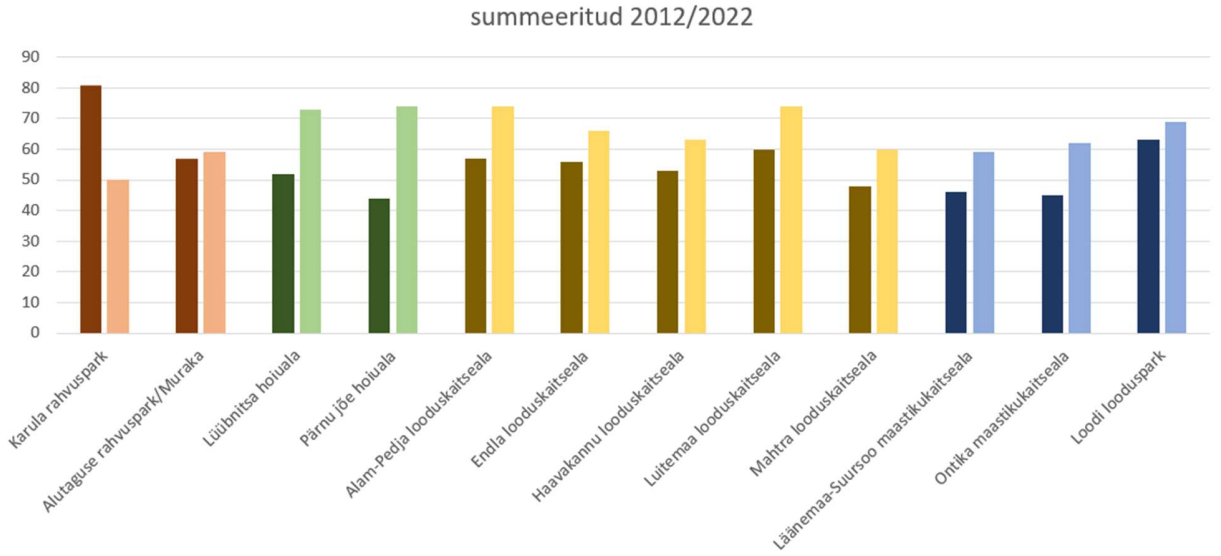

Joonis 3. METT analüüsi summaarsed hindepunktid erinevat tüüpi kaitstavatel aladel. Hinnatud 10 aastase sammuga vastavalt 2010/2020 (ülal) ja 2012/2022 (all). Tume ja hele vastavalt esimene ja teine hindamine.

kogukonna-koostööga (looduskaitsetegevused moodustavad olulise osa elanike tulust). Karula RP hindamistulemused näitavad kõige kriitilisemat muutust võrreldes eelmise hindamisega tööjõu ja töövahendite olemasolus ning kogukonna ja teiste sektoritega koostöös. Eelkirjeldatud

Karula langutrend näib veelgi vastuolulisem seetõttu, et üldiselt Eestis kaitsealadel tervikuna piiratud rahastusolud on Karulas sel perioodil isegi suhteliselt paranenud. Tehnilises plaanis sai esimesel korral Karula oluliselt rohkem punkte ka lisaküsimustest, see seletab ka veidi nii suurt punktierinevust erinevatel hindamistel. Soomaa ja alles teisel hindamisel rahvuspargi staatuses Alutaguse (hinnatud on endise Muraka looduskaitseala osa) on oma hindepallide järgi stabiilsed. Rohkem saab keskmisi punktisummasid usaldada teiste kaitsealatüüpide puhul, kus on valimid hindamisvooru kohta suuremad ja kaitsealad mõnevõrra ühtlasema koosseisuga ja/või väiksemad, nt hoiualade puhul. Samal ajal tuleks vaadata 10-aastaseid trende samade kaitsealade lõikes, seega võrrelda 2010 ja 2020 ning 2012 ja 2022 andmeid. **Nagu vastavad graafikud näitavad (Joonis 3), võib hinnata üleüldist kaitsekorralduse tõhusust Eestis viimase kümne aasta jooksul veidi kuid kindlalt paranenuks.** Silma ei jää ka selgeid trendide lahknevusi erinevate kaitstavate alade tüübirühmade osas.

3.2 Planeerimine

Vaatame järgnevalt kaitsekorralduse tõhususe trende täpsemalt kaitsekorraldustsükli faaside kaupa (vt Tabel 1). *Konteksti* faas ei ole Eesti oludes valdavalt enam asjakohane (kaitsealadel on kaitse-eeskirjad olemas), sellele järgneb *planeerimine*.

Praeguse olukorra üldhinnanguna (vt Joonis 4) on kaitstavate alade (kaitse)eeskirjade toimivus (2. küsimus), kaitse-eesmärkide ja kaitsekorralduse praktika kooskõla (4. küsimus), kaitsealade territoriaalse planeerimise sobivus (5. küsimus) ning kooskõla looduskasutuslike kavadega (21. küsimus) mõnevõrra kohasema toimega kui üldisemas mõttes kaitsekorralduskavade (sh liigi-ja elupaigakaitse) rakendamine (7. küsimus). Töö tehniline planeerimine (8. küsimus) ning seire ja tulemushindamine (26. küsimus) näitavad aga madalamaid hindepalle ning erinevate alade tulemuste suuremat erinevust. Puudujäägid nende küsimuste osas tulid selgemalt välja just 2022. a hindamisel (vt Tabelit 2 ja teksti lk 7). Kümneaastase trendi üldhinnanguna on planeerimise faasi tõhusus kõigis eelnimetatud aspektides Eesti kaitsealadel mõnevõrra paranenud. **Teiste *planeerimise* indikaatoritega võrreldes märgatavam paranemine on aset leidnud kaitsekorralduskavade toimimise valdkonnas (7. küsimus), teisalt on üldisel paranemise foonil**

selgemini välja joonistunud planeerimise vajadused seire ja tulemushindamise parandamiseks (26. küsimus).

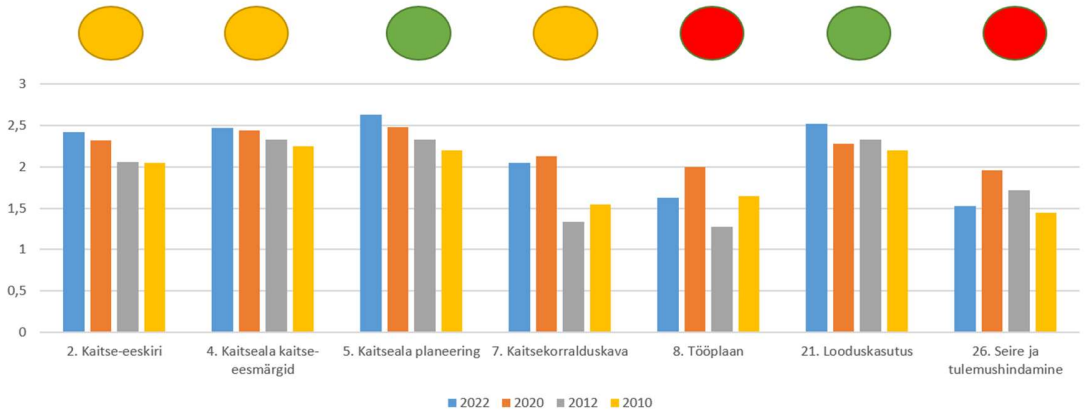

2. Kas on rakendatud kohane looduskasutust reguleeriv kaitsereziim?
4. Kas kaitsekorraldus toimub vastavalt kokkulepitud kaitse eesmärkidele?
5. Kas kaitseala on sobiva suuruse ja kujuga kaitse-eesmärkide saavutamiseks.
7. Kas on olemas kaitsekorralduskava ning seda täidetakse.
8. Kas kaitset korraldav kava viiakse perioodilise tööplaaniga ellu?
21. Kas looduskasutuse planeeringud võtavad arvesse kaitseala nõudeid ja teotavad kaitsekorralduslikke eesmärke?
26. Kas kaitsekorraldustegevusi seiratakse tulemuslikkuse aspektist?

Joonis 4. Keskmised hindepallid *planeerimise* faasi indikaatoritele. „Foori“ värvid ülal: roheline – keskmine punktisumma on üle 2,5 ja/või 0 ja 1 puuduvad ning ülekaalukam on vastusevariant 3. Punane – keskmine punktisumma on alla 1,5 ja/või 20% vastusevariantidest on väärtusega 0 või 1. Kollane jääb eelmise kahe vahele (allikas: Keskkonnaamet).

3.3 Sisend

Kaitstavatel loodusobjektidel on olemas suhteliselt head kuid viimasel kümnel aastal mitte oluliselt paranenud võimalused kaitse-eeskirjade ja muu kohase õiguse rakendamiseks. Pädevaks planeerimiseks ja otsustamiseks vajaliku looduskaitseväärtuste info olemasolu hinnatakse põhivaldkondades piisavaks, kuid seda mitte rohkem kui esimese hindamise ajal. **See näitaja vihjab vajadusele nii varasemaid olemasolevaid kui uusi laekuvaid seire- ja inventuuriandmeid tõhusamalt, operatiivsemalt ja paindlikumalt hallata ja kasutada. Töötajate hulk kaitsekorralduslike tegevuste jaoks on alla optimaalse, samas nende koolitus toetab kaitse-eesmärkide saavutamist. Eelarve ei ole piisav ning jätkusuutlikult tagatud – kas puudub**

mõnede kavandatud tegevuste jaoks või on väga väike ja ebastabiilne, enamasti projektipõhine. Rahastamise korraldust teeb keerulisemaks ka vastutusala jaotamine Riigimetsa Majandamise Keskuse, Keskkonnaagentuuri, Keskkonnaameti ja maaomaniku vahel, mida on nimetatud ka küsimustikes. Töövahendid kaitse korraldamiseks on üldiselt olemas, küsimustiku kommentaarides nimetatakse valitsejale vajalike vahendite vajakuna ühtse kaitsekorralduse planeerimist ja haldamist toetava infosüsteemi puudumist (Joonis 5).

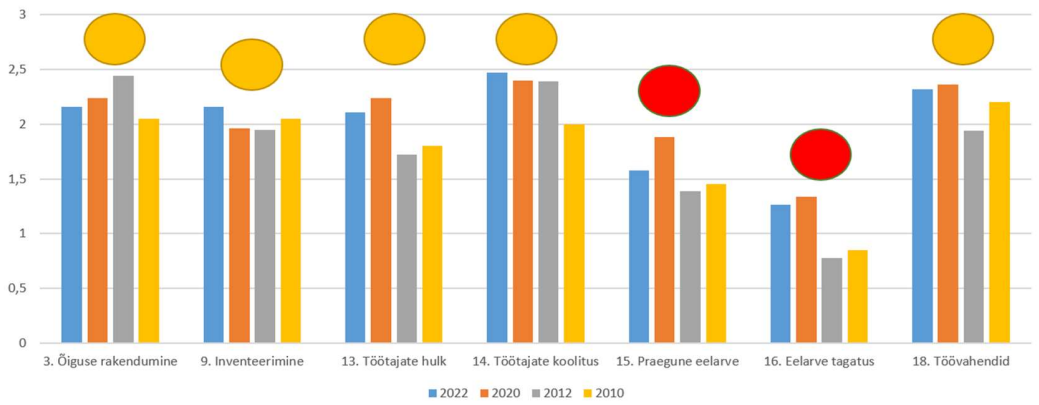

3. Kas valitseja saab kaitse-eeskirju vajalikul määral rakendada
9. Kas kaitse korraldamiseks on piisavalt infot?
13. Kas personali hulk on kaitseala kaitse-eesmärkide täitmiseks piisav?
14. Kas töötajad on koolitatud kaitse-eesmärkide saavutamise kohaselt?
15. Kas eelarve on piisav?
16. Kas finantseerimine on stabiilselt tagatud?
18. Kas töövahendid on kaitse korraldamiseks piisavad?

Joonis 5. Keskmised hindepallid *sisendi* faasi indikaatoritele. „Foori“ värvid ülal: roheline – keskmine punktisumma on üle 2,5 ja/või 0 ja 1 puuduvad ning ülekaalukam on vastusevariant 3. Punane – keskmine punktisumma on alla 1,5 ja/või 20% vastusevariantidest on väärtusega 0 või 1. Kollane jääb eelmise kahe vahele (allikas: Keskkonnaamet).

3.4 Protsess

Vaadates protsessi tõhususe hinnanguid tervikuna kaitsealade puhul, võib täheldada kahe põhiaspekti – rahastamise korralduse ning hariduse ja teadlikkuse – suhteliselt väiksemaid

hindepalle võrreldes teiste olulisemate valdkondadega. Selles faasis hinnatakse ka mõnesid Eestis praegu mittekohaseid või -olulisi aspekte, nagu „põlisrahvad“ (põlisteadmised) ja kommertsturism, mis on samuti saanud madalamaid ja suure varieeruvusega hindepalle. Teistest protsessi komponentidest pisut kõrgema hinnangu said kaitseala piiritletuse ja töövahendite hoolduse aspektid. Esimene neist näitab praeguse hinnangutasemega, et kaitsealade piirid on teada valitsejale ja ka kohalikele elanikele, maavaldajatele ja looduskasutajatele, kuid võivad olla mitte kohaselt märgistatud. Teise puhul võib öelda, et põhiliste töövahendite hooldus toimib. **Kõikide oluliste kaitse-protsessi komponentide puhul võib viimase kümne aasta jooksul näha suhtelist paranemist.** Joonisel 6 on näha küllaltki palju „punaseid fooritulesid“, mis näitab esmalt keskmisest madalamat hindepunktide skoori, samas ka seda, et hindepallid varieeruvad tavalisest enam.

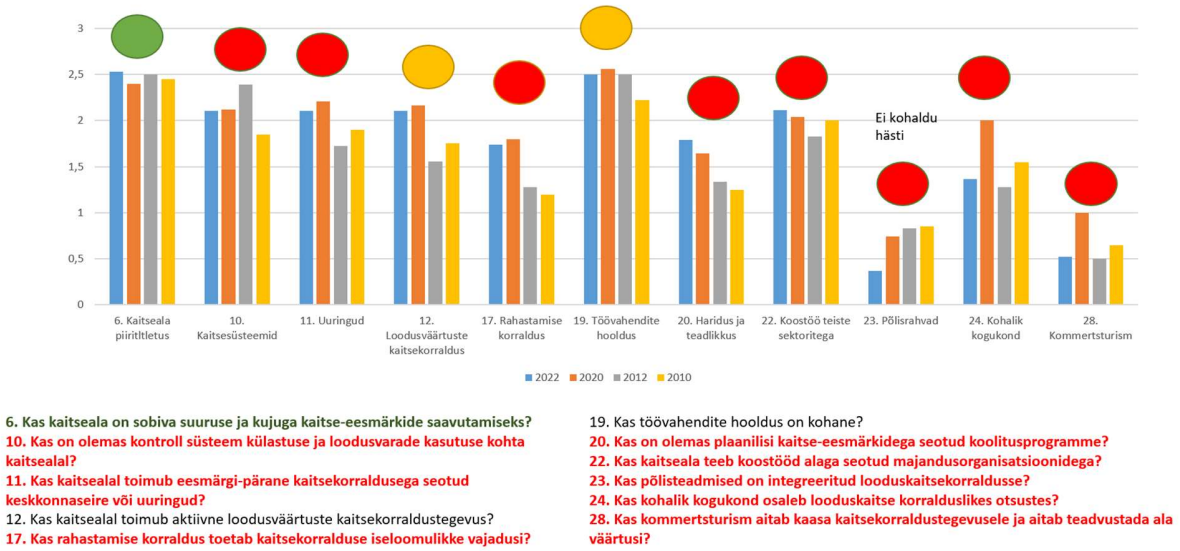

Joonis 6. Keskmised hindepallid *protsessi* faasi indikaatoritele. „Foori“ värvid ülal: roheline – keskmine punktisumma on üle 2,5 ja/või 0 ja 1 puuduvad ning ülekaalukam on vastusevariant 3. Punane – keskmine punktisumma on alla 1,5 ja/või 20% vastusevariantidest on väärtusega 0 või 1. Kollane jääb eelmise kahe vahele (allikas: Keskkonnaamet).

Üks näide madalate ja varieeruvate hindepallidega küsimusest on „Kohalik kogukond“ (küsimus 24). Kui mitmete teiste sarnaseid skoore andvate küsimuste puhul võib põhjusi otsida meie oludele mittesobivusest (nt „Põlisrahvad“, „Kommertsturism“,) või küsimuse sisu

mitmetitõlgendatavusest (nt „Uuringud“, „Kaitsesüsteemid“; „Haridus ja teadlikkus“ või „Koostöö teiste sektoritega“; vt ka aruande ptk 5.1.), siis kohaliku kogukonnaga koostööd puudutav küsimus on üsna üheselt mõistetav ja vastused adekvaatselt formuleeritavad.

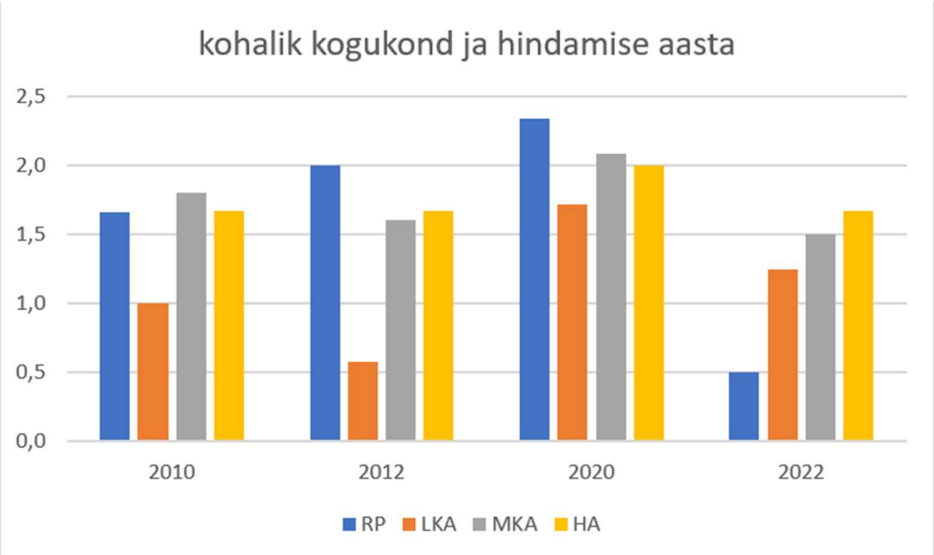

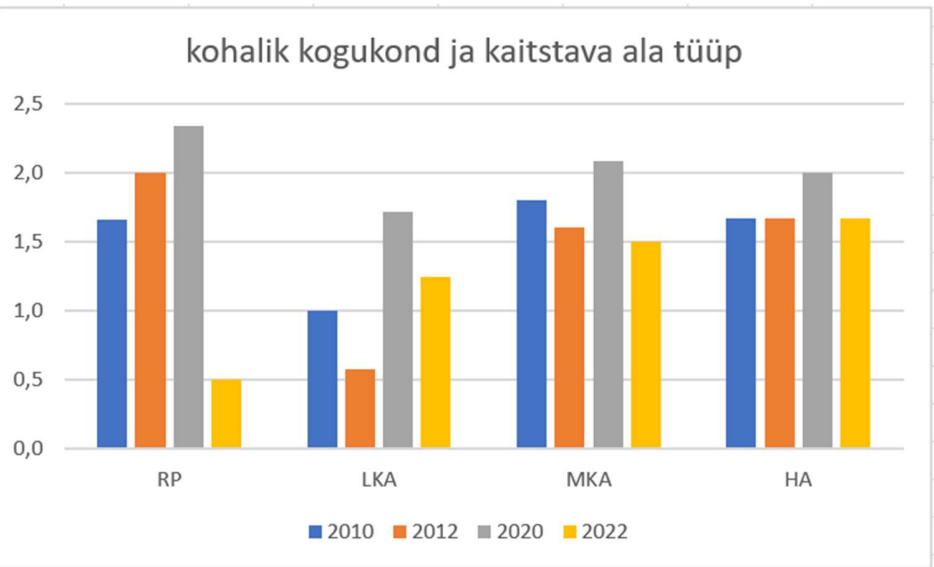

Joonis 7. Kaitstavate alade kohaliku kogukonnaga koostöö tõhususe keskmised hindepallid aastate ja kaitsealatüüpide (RP – rahvuspark, LKA – looduskaitseala, MKA – maastikukaitseala, HA – hoiuala) lõikes.

Sellegipoolest on tulemused siin „alla keskmise“ ja kaitsealatüübiti ning ajas üsna erinevad (vt Joonis 7). Kui enamuse küsimuste hindepalle ning ka nende summa kahe hindamise tulemuste kõrvutamisel on paranenud, siis **koostöö kohaliku kogukonnaga ajas paranemise märke ei näita.**

Stabiilsemad, kuigi mitte selgeid paranemise märke näitavad skoorid ilmnevad maastikukaitsealade ja hoiualade puhul. Rahvusparkide ja looduskaitsealade puhul on trend pigem vastupidine. **Rahvusparkide puhul on tegemist väikese valimiga ning seetõttu mõjutavad tulemusi individuaalsed kaitsealade erisused (vt ka vastavat arutelu lk 11-12), looduskaitsealade puhul aga näib see teema olema probleemsem kui teisel kaitstavatel aladel.**

3.5 Tulemus

Väljundi (output) faas on praeguses metoodika versioonis alaesinduslik, seetõttu keskendume *tulemusele (outcome)*. Siin antakse hinnang kaitstavate alade kogu kaitseprotsessi tulemustele ning vaadatakse vastavust püstitatud üld-eesmärkidega, hinnates millised on meetmete tulemusel saavutatud mõjud või muutused võrreldes eesmärkidega. Selleks on hinnatud praeguse METT metoodika alusel kaitsealade loodud majandustulu, rakendatud tasusid ja kaitseväärtuste seisundit võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga. Neist viimane on ilmselt praegu kasutatavatest kõige adekvaatsem tulemuse indikaator. Lisandub ka „Kaitsesüsteemide“ (nr 10) küsimus, mis samaaegselt hindab ka „Protsessi“ faasi.

Hinnates viimase kümnendi jooksul toimunud muutusi, siis mõne kaitsealatüübi lõikes on toimunud nii positiivseid kui negatiivseid nihkeid, näiteks rahvusparkides. Üldiselt on aga looduskaitsemeetmete rakendamisel saadud mõjud ja muutused jäänud enam-vähem endisele tasemele. Mõeldud on eeskätt „Kaitseväärtuste seisundit“ ja ka „Kaitsesüsteeme“ (Joonis 8). Kaitseobjektidelt saadava majandustulu ja tasude paigutamine *tulemuse* faasi võiks olla vaieldav, sest tulu teenimine ei peaks olema looduskaitsetegevuse eesmärk. Küll on mitmesse kaitsekorralduse faasi jääva „kaitsesüsteemide“ (küsimus 10) samale tasemele jääv trend vihje

sellele, et kui enamuses teistes kaitsekorralduse faasides on toimunud viimase kümne aasta jooksul positiivne nihe, siis tulemuste osas pole see veel selgelt väljendunud.

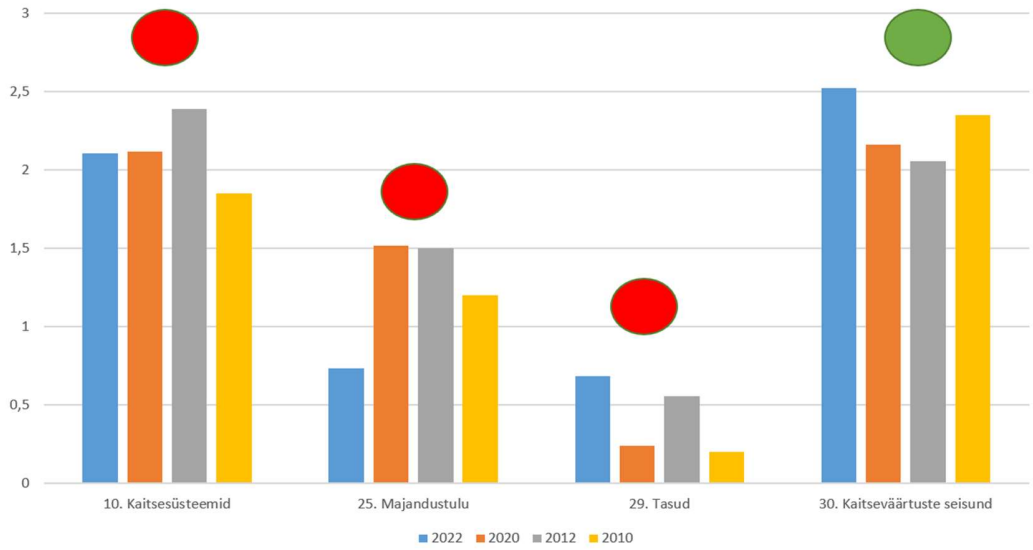

10. Kas on olemas kontrolli süsteem külastuse ja loodusvarade kasutuse kohta kaitsealal?
25. Kas looduskaitse loob kohalikule kogukonnale majandustulu?
29. Juhul kui (keskkonna)tasude süsteem looduskaitses on kohandatav, kas need aitavad kaasa kaitsekorraldusele?
30. Kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga?

Joonis 8. Keskmised hindepallid *tulemuse* faasi indikaatoritele. „Foori“ värvid ülal: roheline – keskmine punktisumma on üle 2,5 ja/või 0 ja 1 puuduvad ning ülekaalukam on vastusevariant 3. Punane – keskmine punktisumma on alla 1,5 ja/või 20% vastusevariantidest on väärtusega 0 või 1. Kollane jääb eelmise kahe vahele (allikas: Keskkonnaamet).

3.6 Tervik

Esimese ringi METT hindamiste (2010-2012) puhul seostus kaitsekorralduse tõhususe oluline murdejoon kaitsekorralduskavade olemasoluga ja sai väita, et kaitsekorralduskavadega kaitsealad on planeerimise mõttes kohasemad peaaegu kõigis aspektides**. Praegu on enamikul hinnatavatest kaitsealadest need olemas ning nüüd on fookus vajadusel kindlustada järjepidev kava elluviimise tsükkel** (vahehindamised, tulemusseire ja -hindamine, realistlik uute kaitsekorralduse tsüklite planeerimine) ja laiemalt, kuidas kõige efektiivsemalt seostada ja

rakendada konkreetsetel kaitsealadel temaatilisi kaitsekorralduskavasid, nagu liigi ja elupaiga tegevuskavad.

Enamikel kaitsealadel ja/või lähiümbruses viiakse läbi erinevaid seireprojekte, kuid see ei ole seni piisavalt seotud kaitseala kaitsekorralduse planeerimisega: seire ja uuringute tulemuste põhjal ei ole sageli tehtud sisulisi järeldusi ega kaitsekorralduslikke otsuseid (st kaitsekorraldus ei ole adaptiivne), praegune seiresüsteem ei arvesta piisavalt kaitsealade vajadusi (st kaitse-eesmärgiks olevate väärtuste seisundiinfo kogumist), ega paku hinnangut trendide ja vajalike meetmete kohta; seire tulemusi on kaitse korraldajatel raske kätte saada või siis sobilike kaitsemeetmete tarvis interpreteerida.

Küsitluse lisainfo väljal antud kommentaaridest selgub, et kaitsealadel on suhteliselt head võimalused kaitse-eeskirjade ja muu kohase õiguse rakendamiseks, suhteliselt piisavalt on kaitse korraldamiseks vajalikku loodusväärtusi puudutavat infot. Samas pole alati informatsioon detaile puudutavate kaalutlusotsuste jaoks piisavalt värske. Mitmel kaitsealal on vaja täpsustada ja kaasajastada Natura elupaikade hindamisi. Töötajate hulk kaitsekorralduslike tegevuste jaoks on alla optimaalse, eriti sel puhul, kus külastushooaeg toob kaasa kõrgendatud külastuse korralduse ja järelevalve vajadused kaitsealal kohapeal. Praegune kaitstavate alade valitseja ning sidusinstitutsioonide töötajate koolitus võimaldab piisavat personali pädevust kaitse-eesmärkide saavutamisel, samas on muutumas olulisemaks koostööpartnerite, sh maaomanike/valdajate jt asjaliste koolitused. Kaitsealadega seonduvad koolitusprogrammid pole valdavalt seotud kaitse-eesmärkidega.

Oluline sisendfaktor tõhusaks kaitsekorralduseks – eelarve – ei ole jätkuvalt piisav ning jätkusuutlikult tagatud: on väga väike ja ebastabiilne, enamasti projektipõhine. Rahastamise korraldust teeb keerulisemaks ka vastutusala jaotamine Keskkonnaameti, Keskkonnaagentuuri (KAUR) ja Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) vahel (hoolduse lisarahastuse allikana Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA)). Siia nimekirja liituvad veel huvi olemasolul maaomanikud. Kaitsealade eelarve planeerimist komplitseerib ka asjaolu, et kasutatakse tegevuspõhist (taastamised, seire, planeerimine jne), mitte kaitsealapõhist eelarvestamist.

4 Hindamistulemustest tulenevad ettepanekud kaitsekorralduse tõhususe parandamiseks

- Kaitsekorralduskavad on süsteemse kaitse planeerimise jaoks kohased peaaegu kõigis aspektides, seega tuleks kõrge eelistusena jätkata järjekindlat kaitsealadel realistlike kaitsekorralduskavade koostamise-täitmise-hindamise tsüklit. Alapõhised kaitsekorralduskavad peaksid lõimuma ka temaatiliste looduskaitse-tegevuskavadega (nt liigi- ja elupaigategevuskavad).
- Seire korraldamise ja seiretulemuste hindamise süsteem tuleks siduda kaitsealade planeerimisega nii, et seire ja uuringute tulemuste põhjal oleks võimalik teha sisulisi järeldusi ja kaitsekorralduslikke otsuseid. See tähendab ühelt poolt olemasoleva riikliku seirevõrgustiku seirekavade (nii ajalises kui ruumilises tähenduses) paremat ja paindlikumat integreerimist kaitsekorralduskavadesse, teisalt seirekorralduse planeerimisel enam arvestamist kaitsealade konkreetsete vajadustega nii võrgustiku territoriaalse jaotumise kui tulemuste kättesaadavuse ja interpreteeritavuse tähenduses. See tähendaks lisaks ka olemasolevate andmete süsteemsemat ja põhjalikumat analüüsi kaitseala tasemel.
- Kaitsealade tõhusust piirab Eestis praeguse rahastusmudeli madal jätkusuutlikkus. Oluline on viia riiklike kaitsealade süsteemi põhilisi funktsioone kindlustavate tegevuste rahastamine stabiilsele ja prognoositavale eelarvelisele põhjale ning selgelt määratleda erinevate asjaliste vastutusalad.
- Kaitsekorraldus saab olla tõhus vaid partnerorganisatsioonide, kohaliku kogukonna ja huvigruppidega usalduslikus koostöös, nende kaasamiseks kaitseala planeerimisel ning kaitse praktiliselt korraldamisel tuleb kasutada kõiki võimalusi, nt (ühis)koolitused, (ühis)projektid jms. See on eelkõige oluline suuremate kohalikku kogukonda omavate alatüüpide puhul nagu näiteks rahvuspargid ja maastikukaitsealad.

5 Hinnang METT metoodika kasutamise kogemusele ja perspektiivile Eestis

5.1 Kogemusest

Käesolev Eestile kohandatud METT metoodika on võimaldanud neljal korral läbi viia kaitsekorralduse tõhususe hindamise, käsitledes olulisemaid kaitsealatüüpe ja hoiualasid. Suhteliselt kiirelt ja mitte olulise tööjõukuluga oleme saanud põhijooni andva pildi meie kaitsekorralduse toimimise efektiivsusest ja info selle parandamist nõudvatest aspektidest. Samal ajal on meie hindamiste tulemused arusaadavad ja võrreldavad ka rahvusvahelises plaanis.

Kuivõrd on olemasolev METT metoodika ja vastav küsimustik sobivad tõhusushindamise jätkamiseks? Millised on võimalused selle metoodikaga jätkates saada rohkem ja täpsemat infot?

Seni kasutatud METT küsimustiku osad on kaitsekorralduse tõhususe hindamise jaoks ebaühtlase olulisuse ja indikatiivse väärtusega. Järgnevalt on käsitletud küsimustiku punktide kaupa (Külvik 2010) nende kohasust praegustele oludele Eestis.

1. Juriidiline staatus (*Kas kaitseala kaitse on juriidiliselt määratletud?*) – reaalses olukorras käsitlemegi ju kaitsalasid moodustatutena või juriidiliselt määratletutena. Sellele eelnevalt on tegemist kaitseala idee või projektiga. Praegu tehtud neljal METT analüüsil oleme hinnanud vaid kaitstavatest loodusobjektidest olemasolevaid, juba moodustatud looduskaitsealasid ja hoiualasid. Laiendades vaadet kõigile kaitstavatele loodusobjektidele, või veelgi enam, muudele looduse kaitsevormidele nagu näiteks vääriselupaigad, rohevõrgustik või erinevad kaitsetsoonid, muutuks ka see küsimus sisuliseks ja indikatiivseks. Kaitsekorralduse *konteksti* aspekti kirjeldamiseks peaks kasutama täiendavaid kriteeriume ja indikaatoreid.
   Praegu VÄHEOLULINE.

2. Kaitse-eeskiri (*Kas on rakendatud kohane looduskasutust reguleeriv kaitserežiim?*) – kohane kriteerium süsteemsete, sõnastatud ja juriidilist jõudu omavate looduskaitse ja

looduskasutuse põhimõtete olemasolust ja nende kvaliteedist. Suhteliselt universaalne kriteerium *planeerimise* aspekti hindamiseks. Eestis võib olla tegemist ala-põhise või siis loodusobjekti tüübi põhise kaitse-eeskirjaga.

OLULINE.

3. Õiguse rakendumine (*Kas valitseja saab kaitse-eeskirju vajalikul määral rakendada?*) – taas kohane kriteerium, siinkohal süsteemsete, sõnastatud ja juriidilist jõudu omavate looduskaitse ja looduskasutuse põhimõtete rakendamise võimekuse hindamiseks kaitstaval objektil, mis iseloomustab valitseja oskusi, ressurse, haldussuutlikust jms kui olulist *sisendi* aspekti.

   OLULINE.

4. Kaitse-eesmärgid (*Kas kaitsekorraldus toimub vastavalt kokkulepitud kaitse-eesmärkidele?*) – teatud osas kattub see kriteerium 2. küsimuse mahuga, kuid keskendub väga olulisele *planeerimise* aspektile. Kaitse-eeskiri võib olla olemas, kuid selle eesmärk võib olla ebaselge või liiga üldine või ka vastupidi, liiga kitsas ja tehniline, aga ka mõnda olulist aspekti mitte haarav, jms. Eesmärgid võivad ka ajas muutuda. Mida teha aladega, kus on korraga mitmed kaitserežiimid ja kaitse-eesmärgid, nagu näiteks Ohepalu linnu- ja loodusala ning IBA ala. Korrektne oleks ju hinnata kõikide režhiimide tõhusust eraldi?! Või siis ühe hindamisena, kuid lähtudes iga kaitserežiimi erisustest ning välja tuua need eraldi? Ülekattuvate kaitserežiimide puhul on tavaline, et kaitstavate alade piirid on erinevad või siis ainult osaliselt kattuvad. Ka sellest võiksid tuleneda erinevad hindamistulemused. Järgmistel hindamisel oleks otstarbekas prooviks hinnata ka mõned sellised kaitseobjektid.

   OLULINE.

5. Planeering (*Kas kaitseala on sobiva suuruse ja kujuga kaitse-eesmärkide saavutamiseks?*) – väga tähtis *planeeringu* territoriaalset aspekti kattev kriteerium. Hindamisele tulevad maastikuline ja funktsionaalne sidusus, ohtlike mõjude puhverdamise aspektid, ala

optimaalne suurus ja piiri paigutuse ökoloogilne vs sotsiaalmajanduslik otstarbekus. Ajas muutuv aspekt.
OLULINE.

6. Piiritletus (*Kas valitseja saab kaitse-eeskirju vajalikul määral rakendada?*) – oluline *protsessi* aspekt, mis näitab, kuivõrd hästi on kaitstava objekti asukoht ja piirid teada olulistele, mõjutada võivatele asjalistele nagu maaomanikud ja -kasutajad, külastajad, kohalik kogukond jt. Parema arusaadavuse huvides võiks küsimust muuta näiteks: „Kas kaitstav objekt on kaitse-eeskirjade rakendamiseks osapooltele arusaadavalt piiritletud?“.
OLULINE.

7. Kaitsekorralduskava (*Kas on olemas kaitsekorralduskava ning seda täidetakse?*) – väga oluline *planeeringu* aspekt, mis näitab ära kaitse-eesmärkide saavutamise „tegevuskava“ (mis võib aga ei pruugi olla kaitsekorralduskava) olemasolu ja selle kvaliteedi ning toob välja nii sisemist laadi (kaitseala enda omapärast tulenevaid) kui ka väliseid (kaitseala-ülesed, looduskaitsesüsteemist tulenevaid) puudujääke tegevuste planeeringus. Seostub tihedalt *protsessi* faasiga, seetõttu tuleb hindamisel eristada 1) „tegevuskava“ sisust tulevaid aspekte ning 2) „tegevuskava“ täitmisega seotud probleeme või edu, mida saab hinnata erinevate *protsessi* kriteeriumite lõikes. Võib kaaluda indikaatori ümbernimetamist üldisemaks „tegevuskavaks“.
OLULINE.

Lisapunktid 7 a, b ja c. Kaitsekorralduskava kolm olulist aspekti – asjalised, perioodiline ajakohastamine ja seire/uuringute sisend – on eraldi välja toodud ning annavad täidetuse puhul lisapunkti. Sisu mõttes on need punktid olemuslikult sees ka 7. põhikriteeriumi hinnangus ning otseselt eraldi hindamist ei vajaks, seda enam, et kõigile neile aspektidele on pühendatud ka eraldi hindamispunktid: 9 ja 11 seire/uuringud, 26 seire/tulemushindamine ja 22 ning 24, vastavalt teised sektorid ja kogukond. Kui vaadata

kõiki neid aspekte kitsamalt planeerimise, mitte sisendi või protsessi rakursist, siis on neil kindlasti omaette väärtus olemas.
OLULINE.

8. Tööplaan (*Kas kaitset korraldav kava viiakse perioodilise tööplaaniga ellu?*) – kõige detailsemat *planeeringu* aspekti analüüsiv küsimustiku punkt. Algses metoodikas on sellele kriteeriumile ka *väljundi* rakurss omistatud, kuid selline tähendus vajab täpsustamist. Tööplaanil ei ole senises Eesti looduskaitse praktikas ühtset tähendust ning ka täidetud ankeetide kommentaaridest on näha, et siin pole selgust, mida tööplaani all täpsemalt mõelda. Kas näiteks kaitsekorralduskavas sisalduv plaan on piisav või oleks tarvis ka teiste võimalike, ka tehnilisemat laadi tööplaanide olemasolu või puudumise ära märkimist. Millised erinevaid dokumente ja mil määral saab arvestada: liigikaitsekavad, külastuskorralduskavad, taastamiskavad jt? Edasises töös vajab selle punkti sisu läbirääkimist, täpsustamist ja näidete toomist. Arvestades seniseid madalaid hindepunkte võib see kriteerium omada olulist indikatiivset tähtsust üldise kaitsetõhusust hindamisel.
OLULINE.

9. Inventeerimine (*Kas kaitse korraldamiseks on piisavalt infot?*) – küsimustiku punkt, mis hindab info piisavust kaitse optimaalseks korraldamiseks. Rahvusvahelise metoodika järgi kuulub see kriteerium *sisendi* faasi, mis peaks andma hinnangu kaitsekorralduse elluviimiseks vajalikele ressurssidele ja vahenditele. Loomulikult peaks elluviimiseks olemas olema adekvaatne info, kuid veelgi enam on see vajalik *planeerimise* faasis, samuti peaks andmekogumine olema *protsessi* osa ning veelgi enam *tulemuse* faasis kohasuse hindamise alus. Seega, väga olulise sisu, kuid kaitsekorralduse faaside vahel laialijaotunud funktsioonidega küsimustiku aspekt. Ilmselt oleks hea hinnata info piisavust eraldi kõikide etappide jaoks. Inventeerimine või siis kaitseobjekti iseloomustav info võib sisaldab lisaks loodusväärtustele ka kultuuriväärtusi, lisaks seisundile ka trende ja ohutegureid.
OLULINE.

10. Kaitsesüsteemid (*Kas on olemas kontrolli süsteem külastuse ja loodusvarade kasutuse kohta kaitsealal?*) – võimalik parem indikaatorit tähistav mõiste võiks olla siin "kaitse rakendamine", mis haaraks küsimust, kas olemas ja kuidas loodusobjektil toimib looduskasutust ja külastust ohjav kord või süsteem (järelevalve, load jm). Indikaator näitab *protsessi* kaitsekorralduse faasi toimimist. Lähtemetoodika järgi kuulub see ka *tulemuse* faasi, kuid selline sisu vajaks selgitamist.
    OLULINE.

11. Uuringud (*Kas kaitsealal toimub eesmärgipärane kaitsekorraldusega seotud keskkonnaseire või uuringud?)* – valdkond, mis paljus kattub 9. punktiga, nende omavahelist seost tuleks edaspidistes hindamistes täpsustada. Seostub tihedalt ka 26. punktiga, mille sisuks on kaitsekorralduse väljundi- ja tulemusseire. Ettepanek oleks siin käsitleda eeskätt seiret ja muid otse ja aktiivselt kaitseala kaitse-eesmärkidega ja -korraldusega seotud keskkonna/loodusuuringuid. Ilmselt võiks selle punkti ümber nimetada "inventuurideks, uuringuteks ja seireks". Lähtemetoodikas käsitletakse seda punkti kui protsessi faasi osa, samas on see oluline ka kaitsekorralduse *väljundi* ja *tulemuse* faasi edukuse hindamiseks. Neil puhkudel tuleks siis keskkonna/loodusseiret ja -uuringuid vaadelda just *väljundit* ja *tulemust* formeerivas võtmes.
    OLULINE.

12. Väärtuste kaitsekorraldus (*Kas kaitsealal toimub aktiivne loodusväärtuste kaitsekorraldustegevus?*) – prioriteetsete loodusväärtuste kaitsekorraldustegevuse tegelikku aktiivsust *protsessi* osana hindav punkt küsimustikus, järjena 8. küsimusele ("plaan") planeerimise faasis seonduv aspekt. Praegu alahindab aktiivsete kaitsekorraldusmeetmeta, looduslikus arengus olevate kooslustega (nt sood, metsad) kaitsealasid. Siin tuleks hindamisel "võrdse kohtlemise" saavutamiseks anda juhised, kuidas hinnata võrreldavana mitte-aktiivsete kaitsekorralduse meetmetega objekte.
    OLULINE.

13. Tööjõu piisavus (soovitus küsimuse uueks nimetuseks)(*Kas personali hulk on kaitseala kaitse-eesmärkide täitmiseks piisav?*) – varasemas küsimustikus "töötajate hulk", *sisendi* faasi indikaator, mis iseloomustab kaitstavate alade kaupa ja ajalises jaotuses planeeritud kaitsekorralduslike tegevuste jaoks süsteemis rakendatava personali piisavust.
    OLULINE.

14. Tööjõu kvalifikatsioon (soovitus küsimuse uueks nimetuseks)(*Kas töötajad on koolitatud kaitse-eesmärkide saavutamiseks kohaselt?*) – varasemas küsimustikus "töötajate koolitus", *sisendit* ja *protsessi* iseloomustav näitaja, esimeses tähenduses rakendatava tööjõu lähtekvalifikatsiooni indikaatorina, teisese tähenduses kaitseprotsessi käigus kohase täienduskoolituse olemasolu hinnanguna. Kaitsetõhususe hindamisel peaks selles punktis katma mõlemat aspekti.
    OLULINE.

15. Olemasolev rahastus (soovitus küsimuse uueks nimetuseks)(*Kas eelarve on piisav?*) – varasemas küsimustikus "praegune eelarve", *sisendi* faasi indikaator, mis näitab rahastuse piisavust plaanitud kaitsekorralduslike eesmärkide täitmiseks. Arvesse lähevad nii baaseelarve kui täiendavad rahastused (nt erinevad projektid).
    OLULINE.

16. Rahastuse tagatus (soovitus küsimuse uueks nimetuseks)(*Kas finantseerimine on stabiilselt tagatud?*) – varasemas küsimustikus "eelarve tagatus", *sisendi* faasi indikaator, mis näitab rahastuse stabiilsust aja lõikes, milline osa tegevustest on tagatud pikaajalise valitseja poolt kontrollitava püsi-eelarvega, milline osa toetub süsteemivälistele toetustele ja projektidele. Täiendab punkti 15.
    OLULINE.

17. Rahastuse korraldus (*Kas rahastamise korraldus toetab kaitsekorralduse iseloomulikke vajadusi?*) – rahastuse korralduse ja iseloomu vastavuse hindamine kaitsekorralduslike vajadustega kui *protsessi* indikaator.
    OLULINE.

18. Töövahendid (*Kas töövahendid on kaitse korraldamiseks piisavad?*) – kaitsekorralduslike eesmärkide saavutamiseks vajalike vahendite olemasolu *sisendina* hindav indikaator.
    OLULINE.

19. Töövahendite hooldus (*Kas töövahendite hooldus on kohane?*) – kaitsekorralduslikel eesmärkidel kasutatavate vahendite hoolduse tõhusust *protsessi* näitajana hindav indikaator. Tundub veidi vähem oluline aspekt, kuna punkt 18 võiks enamasti katta selle temaatika.
    Praegu VÄHEOLULINE.

20. Haridus ja teadlikkus (*Kas on olemas plaanilisi kaitse-eesmärkidega seotud koolitusprogramme?*) – hinnatakse *protsessi* faasi küllaltki olulist aspekti, kuivõrd valitseja kaitseala toimeruumis kaasab ja harib nii kogukonda, asjalisi kui laiemat avalikkust just kaitseala kaitsekorralduse kontekstis.
    OLULINE.

21. Looduskasutus (*Kas looduskasutuse planeeringud võtavad arvesse kaitseala nõudeid ja toetavad kaitsekorralduslikke eesmärke?*) – planeeringu faasi indikaator looduskaitseplaneeringute ja teiste sektorite planeeringute (metsandus, põllumajandus, jahindus, ka transport ja maavarade kaevandamine jt.) ühildatuse hindamiseks ning konfliktide ja kompromisside väljatoomiseks.
    OLULINE.

Lisapunktid 21 a, b ja c laiendavad ja täpsustavad kolme sektoriteülese planeeringu looduskaitselist fookust: elupaigakaitset, sidusust ja ökosüsteemiteenuseid. Need on olulised aspektid, kuid ilmselt on vajalik küsimustiku täitmise hõlbustamiseks siin suunavat teksti ja näiteid. Nt "teise ringi" küsimustikes punkte küll antud, kuid vähe ja juhuslikke kommentaare.

OLULINE.

22. Koostöö sektoritega (*Kas kaitseala teeb koostööd alaga seotud majandusorganisatsioonidega?*) – väga oluline *protsessi* faasi tahk, eriti, mis puudutab majandussektorit. Punkt võiks sisaldada ka kaitsekorraldust puudutavat ametkonnavälist suhtlemist, nt vabatahtlike looduskaitseorganisatsioonidega, mis pole ühegi teise küsimustiku punktiga kaetud. Teatud määral sobiks siia ka praegu Eestis aktuaalse ametkonnavälise külastuskorralduse teema, just sektoritevaheliste suhete rakursist. Küsimustiku täitmise hõlbustamiseks on siin vaja suunavat teksti ja näiteid. Punkti küsimuse võiks sõnastada nt „Kas kaitseala valitseja teeb koostööd alaga seotud majandus- jt organisatsioonidega?"

    OLULINE.

23. Põlisrahvad (*Kas põlisteadmised on integreeritud looduskaitsekorraldusse?*) – praegu Eestis mitte kohaldatav *protsessi* indikaator, kuid rahvusvahelise võrreldavuse paremaks saavutamiseks võiks kaaluda kohaliku pärimus- ja omakultuuri aspektide arvestamise määra hindamist (traditsioonilised koosluste hooldamisvõtted, traditsiooniliste korilus-, jahi- ja kalastusviiside taaselustamine ja/või kohaliku omakasutuse jaoks lubamine jms). Edasise arutelu punkt.

    Praegusel kujul EBAOLULINE.

24. Kohalik kogukond (*Kas kohalik kogukond osaleb looduskaitsekorralduslikes otsustustes?*) – *protsessi* indikaator kogukonna osalemismäära ja sisukuse iseloomustamiseks kaitsekorralduslike otsuste, sh planeerimise faasis (mis on sellegipoolest *protsessi* osa). Lisaks kaitsealal elanikele haarab see teema ka naabruskonna elanikke ning sisaldab

koostööd ("koostöist õpet ja arengut") kaitsekorralduse erinevates aspektides ja sobivates vormides. Kuna tegemist on küll palju räägitud, kuid sisulises plaanis vähem avatud teemaga, on taas vaja küsimustiku täitmise hõlbustamiseks on suunavat teksti ja näiteid.
OLULINE.

Lisapunktid 24 a, b ja c täpsustavad kolme kogukonnaga suhtlemise aspekti (avatus, koostöine nt projektidega kaasatus ja aktiivsed hoiakud) kvaliteedi hinnangut ja annavad mõnevõrra ebamäärase lävendiga kriteeriumi eest igaüks vastavalt lisapunkti. Valdkonna olulisust arvestades on ilmselt lisapunktid õigustatud, kuid küsimustiku täitmise ühtlustamiseks on täiendavat selgitust ja kriteeriumite täpsustust Eesti kontekstis.
OLULINE.

25. Kogukonna majandustulu (*Kas looduskaitse loob kohalikule kogukonnale majandustulu?*) – 24. punkti edasiarendav ja täpsustav *tulemuse* faasi indikaator. On ju looduskaitsepõhiste majanduslike võimaluste tekkimine just hästi organiseeritud kaitsekorralduse tulemuslikkuse tunnuseks. Tähtis on siin aga rõhutada kohaliku kogukonna seost majandustuluga, sest teine valdkond on väljaspoolsete majandushuvide kaasamine (nt punkt 28, kommertsturism). Vajalik on täiendav konteksti selgitus ja kriteeriumite täpsustamine.
OLULINE.

26. Kaitsekorralduse tulemushindamine (seni: "seire ja tulemushindamine")(*Kas kaitsekorraldustegevusi seiratakse tulemuslikkuse aspektist?*) – metoodikas *protsessi* ja *planeerimise* faasi kuuluv tegevus, mis tegelikult on oluline osa ka *väljundist* ja *tulemusest*. Seda küll mitte tegevusena vaid produktina: kaitsealade kaitsekorraldustegevuse tõhusust hindava seire tulemused ja tulemushinnangud. Punkt on otseselt seotud 9. (inventeerimine) ja 12. (uuringud) punktiga, kus keskendutakse keskkonna/loodusandmete kogumisele ja jälgimisele. Varasemas küsimustiku

formulatsioonis ei ole see vahe piisavalt selgelt välja toodud, misläbi on küsimustiku vastused mõnevõrra ebaühtlased. Vajalik on täiendavate selgituste andmine ja kriteeriumite täpsustamine ankeedi täitmisjuhises.

OLULINE

27. Külastuskorraldus (*Kas külastuse korraldus on asjakohane?*) – metoodikas *tulemuse* faasi paigutatav indikaator (pigem küll *protsess*?), mis hindab külastuse organiseerimise ja infrastruktuuri kohasust, piisavust ja nõuetele vastavust. Selle kriteeriumi rakendamine erinevate kaitstavate loodusobjektitüüpide suhtes on vägagi erinev, vrdl rahvuspargid ja rangema kaitserežiimiga kaitsealad. Edasist konsultatsiooni ja arutelu vajab küsimus, kas range kaitsekorraga kaitsealade puhul tuleks jätta see punkt välja või välja pakkuda hindamisel kohandamist võimaldav hindamisalus. Eesti puhul on punkt seotud ka sektoritevahelise koostöö punktiga (nr 22).

    OLULINE (osaliselt)

28. Kommertsturism (*Kas kommertsturism aitab kaasa kaitsekorraldustegevusele ja aitab teadvustada ala väärtusi?*) – *protsessi* faasi kirjeldav, Eesti puhul ehk praegu vähem oluline kriteerium kaitsekorraldusedukuse hindamiseks. See hindab ühelt poolt valitseja ja kommertsturismi korraldajate suhte toimivust üldiselt, teiselt poolt kuivõrd turimisklaster kui huvitatud osapool on suudetud panna panustama ühisesse eesmärki – objekti kaitsekorralduse parandamisse ja kaitse-eesmärkide saavutamisse. Teema sisaldab ka turismi infrastruktuuri nagu majutus-toitlustus ning mingi määrani ka mitmekesist külastajatele mõeldud taristut looduses/kaitsealal. Taas puudutab vaid külastaja-seoselisi kaitseobjekte. Indikaator on seotud ka sektoritevahelise koostöö punktiga (nr 22).

    OLULINE (osaliselt)

29. Tasud (*Juhul kui (keskkonna)tasude süsteem looduskaitses on kohandatav, kas need aitavad kaasa kaitsekorraldusele?*) – Eesti jaoks “kastist-välja-mõtlemise” koht

kaitsekorralduse hindamise süsteemis (siin paigutatud “tulemuste” faasi, mis olemuslikult ei tundu kohane, sest tasude saamine ei saa ju olla looduskaitse eesmärk/tulemus?), nimelt, kas ja kuidas oleks mõistlik leida lisarahastusvõimalusi ja milliseid olemasolevaid finantsmehhanisme saaks selles suunas “painutada”. Kas keskkonnatasud, trahvid, külastustasud jms on olemas ja kuivõrd need on teenimas kaitseobjekti kaitsekorralduslikke eesmärke? Taas puudutab vaid külastaja-seoselisi kaitseobjekte.
OLULINE (osaliselt)

30. Kaitseväärtuste seisund (Kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga?) – ilmselt kõige olulisem *tulemuse* indikaator ja sisend järgmise “ringi” *planeerimise* faasi. Hindamisele tuleb määr, mille võrra on muutunud kaitseala oluliste väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga. Praeguse küsimustiku lävendid on üsna “pessimistliku” alatooniga, 75% punktidest (st 2 hindepalli) on väärt valikvastuse sedastus, et “Mõned elurikkuse, ökoloogilised ja kultuurilised väärtused on osaliselt kahjustunud, kuid kõige olulisemad väärtused jäänud oluliste mõjutusteta”. Paraku, ka maksimumpunktide puhul ei pakuta välja võimalust, et loodus on vahepeal taastunud, erinevate väärtuste tase on tõusnud. Võimalik, et oleks mõistlik eraldi käsitleda ka mingit trendi jälgivat viimatist perioodi, et näha, kas vahepeal kohandatud meetmeid on valitud kohaselt või mitte.
OLULINE

Lisapunktid 30 a, b ja c käsitlevad kolme mõnevõrra eraldiseisvat ning kaitseväärtuste seisundiga erineval määral haakuvat teemat. (a) Kas kaitseväärtuste seisundi hindamine põhineb uuringutel ja/või programmilisel seirel – kordab oma sisult ja võimendab punkte 9, 11 ja kaudselt 26, seega lisapunkt ei tule objekti seisundi vaid hoopis selle hindamise protsessi eest (mis tegelikult on juba antud). (b) Algatatud on eraldi programmid, mis eesmärgiks on tegeleda kaitseväärtustusi (elurikkuse, ökoloogiliste ja kultuuriliste) ähvardavate ohtudega – on väga oluline välismõjude ja kontekstiga seonduv aspekt, mis kogu küsimustikust on praktiliselt on puudunud! (c) Kaitseala asutamise põhjuseks olnud

põhiliste kaitseväärtuste kaitsekorraldus on prioriteetne tegevus igapäevases looduskaitsetöös – näib kutsuvat meelde tuletama algset objekti kaitse alla võtmise motiivi ja seda tänapäevases valguses üle hindama. Kuna on loomulik, et aja jooksul võivadki looduskaitse fookused muutuda, siis lisapunkti andmine selle eest, et vanas paradigmas kinni ollakse, võib hoopis kontraproduktiivseks osutuda. Seega põhimõtteliselt õige küsimus, kuid tuleks viia sobivasse konteksti.

OLULINE (osaliselt)

5.2 Perspektiivist

Eestis kasutatud METT metoodika on andnud kaitstavate alade valitsemist praktikas läbiviivatele kui vastavaid poliitikaid kujundavatele institutsioonidele kiirelt ja väheste kuludega vajalikku infot kaitsealade kaitsekorralduse üldisest seisust. Metoodika on võimaldanud 10 aastase tsükliga kordushindamisel registreerida juba olulisemaid ajalisi muutusi ja (üldiselt positiivseid!) trende. Neli läbiviidud hindamist on andnud ka praktilisi kogemusi, kuidas selle metoodikaga jätkates saada rohkem ja täpsemat kaitsekorralduse tõhusust toetavat infot (vt ptk 4, lk 22 ja ptk 5.1 lk 23).

Praegu kasutatud METT hindamistabeli küsimused võiks nende looduskaitsevaldkonnale fokuseerituse ja hinnangu komplitseerituse alusel jagada nelja gruppi (Tabel 4), kus eristuvad lihtsad ja keerukad ning tava-looduskaitsega seotud ja „hübriidsed“ teemad. Hübriidsete teemade all mõeldakse siin tavapärasest laiemat looduskaitsevaldkonna käsitlust, sellist, kus (konkreetse kaitstava ala) kaitsekorralduse huvides on rakendatud nt majandustegevuse, halduskorralduse, kommunikatsiooni, haridustöö parimad olemasolevad teadmised ja praktikad. **Nii komplekssete kui „hübriidste“ indikaatorite puhul on vajalik metoodika, küsimustiku ja kriteeriumite edasine täpsustamine ja kohandamine Eesti oludele ning kohaste näidete hindamisvormi lisamine.** Kokkuvõtvalt järeldub, et praeguses METT küsimustikus on nelja erinevat tüüpi lähenemist nõudvaid küsimusi. Seda peaks arvestama juhul, kui soovida METTi või

selle edasiarendustega jätkata või otsustamaks, mida kaasata uude sünteetilisse hindamissüsteemi.

Tabel 4. METT metoodika indikaatorite olemus teema ja kriteeriumite looduskaitsevaldkonnale fokuseerituse ja komplitseerituse alusel

	konkreetsed, üheseltmõistetavad	kompleksed, paljutahulised
tavapärane	2,3,4,5, 7b,18, 19,21a,21b,27, 30a, 30b, 30c	1,6,7, 7c,9,10,11,12, 13,17, 21, 24, 26, 30,
hübriidne, üleminekuvaldkond	7a, 22, (23), 24a, 24b, 24c,	8, 14, 15,16,20,21c, 25, 28, 29,

Alljärgnevalt on toodud välja mõned olulisemad võimalused avardada seni kasutatud hindamisraamistiku võimalusi, et toetada looduskaitsekorralduse edasist arengut. Üksikasjalikumad probleemi kirjeldused ja soovitused võib leida eelmise peatüki METT küsimustiku analüüsist.

- Laiendades (küsimustiku punkt 1 – juriidiline staatus) vaadet kõigile kaitstavatele loodusobjektidele, või veelgi enam, muudele looduse kaitsevormidele nagu näiteks vääriselupaigad, rohevõrgustik või erinevad kaitsetsoonid, muutuks praegu „tühi“ küsimus sisuliseks ja indikatiivseks. Formaalselt selline üldistamine pole rahvusvaheliste nõuete täitmiseks vajalik, kuid üldisema pildi saamiseks elurikkuse pindalalise kaitse toimimisest selle eri vormides võiks vastav pilootuuring looduskaitsepoliitika perspektiivse kujundamise huvides suunavat rolli mängida. Siin võivad arvesse tulla ka teised kaitsetõhususe hindamise metoodikad peale METTi.
- Tööplaanil (küsimustiku punkt 8) ei ole senises Eesti looduskaitse praktikas ühtset tähendust. Millised erinevaid dokumente ja mil määral saab arvestada: liigikaitsekavad, külastuskorralduskavad, taastamiskavad jt? Edasises töös vajab selle punkti sisu läbirääkimist, täpsustamist ja näidete toomist. Arvestades seniseid madalaid hindepunkte võib see kriteerium omada olulist indikatiivset tähtsust üldise kaitsetõhusust hindamisel.
- Inventeerimine (küsimustiku punkt 9) on väga olulise sisu, kuid kaitsekorralduse faaside vahel laialijaotunud funktsioonidega küsimustiku aspekt. Ilmselt oleks hea hinnata info

piisavust eraldi kõikide etappide jaoks. Inventeerimine või siis kaitseobjekti iseloomustav teave võib sisaldada lisaks loodusväärtustele ka kultuuriväärtusi, lisaks seisundile ka trende ja ohutegureid.

- Uuringud (küsimustiku punkt 11) – valdkond, mis paljus kattub 9. punktiga, nende omavahelist seost tuleks edaspidistes hindamistes täpsustada. Seostub tihedalt ka 26. punktiga, mille sisuks on kaitsekorralduse väljundi- ja tulemusseire. Ettepanek oleks siin käsitleda eeskätt seiret ja muid otse ja aktiivselt kaitseala kaitse-eesmärkidega ja korraldusega seotud keskkonna/loodusuuringuid.
- Koostöö sektoritega (küsimustiku punkt 22) võiks sisaldada ka kaitsekorraldust puudutavat ametkonnavälist suhtlemist, sh vabatahtlike looduskaitseorganisatsioonidega ja Eestis aktuaalset ametkonnavälise külastuskorraldust ning küsimustiku täitmise hõlbustamiseks on vaja juhist ja näiteid.
- Põlisrahvaste punkti all (punkt 23) võiks kaaluda kohaliku pärimus- ja omakultuuri aspektide arvestamise määra hindamist.
- Kohaliku kogukonna indikaatori (punkt 24 ja kolm lisapunkti) juures on vaja küsimustiku täitmise hõlbustamiseks suunavat teksti ja näiteid.
- Kaitsekorralduse tulemushindamise (seni: “seire ja tulemushindamine”, punkt 26) juures on vajalik täiendavate selgituste andmine ja kriteeriumite täpsustamine küsimustiku täitmisjuhises.
- Kaitseväärtuste seisundi (punkt 30 ja lisapunktid) kriteeriumid tuleks kohandada Eesti oludega, mh lisada looduse taastamise aspekt.

Praktilises plaanis on ilmselt otstarbekas jätkata kümneaastase sammuga kaitsekorralduse tõhususe kordushindamisi algselt 2010-2012 ja kordusena 2020-2022 aastal hinnatud kaitstavatel loodusobjektidel, et jälgida võrreldava metoodika põhiselt pikemaajalisi trende. Täiendavalt võiks selgitada lisahinnangutega välja väiksema valimiga kaitsealatüüpide (nt rahvuspargid, hoiualad) seniste hinnangute usaldusväärsust ning kaaluda praegu suurema valimiga kaitsealatüüpide (looduskaitsealad ja maastikukaitsealad) puhul hindamiskriteeriumite

paremaks võrdlemiseks erinevate kasutuskorralduslike tüüpide eristamist (nt puhke/turimifunktsiooniga, looduslike protsesside säilitamise funktsiooniga, pärandmaastike taastamise-säilitamise funktsiooniga, jt). Kui huvi ja ressurssi jätkub, võiks kaaluda ka teiste kaitstavate loodusobjektide tüüpide (nt püsielupaigad) lisamist valimisse. Võimalik, et isegi tavamõistes kaitstavate loodusobjektide hulka mittekuuluvate alade ja objektide (vääriselupaigad, programmialad, rohevõrgustiku alad jms) hindamine võiks anda huvipakkuvaid tulemusi laiemat elurikkuse kaitset maastikul silmas pidades. Sellega kaasneks võimalus teadvustada elurikkuse väärtust ja kaitse olulisust laiemas maastikulises kontekstis.

Arvestades seda, et Euroopa Liidu elurikkuse strateegia seab eesmärgiks hallata tulemuslikult kõiki kaitsealasid ning et kaitsekorralduskavade koostamise kord[15] näeb kõigi kaitsekorralduskavade osana tulemuslikkuse hindamist, siis Eesti kaitstavate alade väljavõttelisest 10-aastase sammuga hindamisest ei piisa. **Võimalik, et kaitsekorralduskavade tulemushindamiseks sobib kaitsealatüübiti kohandatud METT metoodika või selle analoog, mida saab kasutada vastavalt kaitsekorraldusperioodi tsüklile selle lõpus ning vajadusel ka väljavõetena perioodi sees.**

Omaette võimalus ja väljakutse on liikuda varasemalt METT platvormilt edasi METT-4 hindamisplatvormile [16]. Uue põlvkonna kaitsekorralduse hindamisvahend on kätte saadav praegu inglisekeelse Exceli formaadis küsimustikuna, kirjastatud on üksikasjalik juhendav käsiraamat [17].

Olulisemate sisuliste uuendustena on METT-4 küsimustikku täiendatud iga kaitseala kohta antava põhjaliku looduskaitseväärtuste ohutegurite, kliimamuutuste ja indikaatorliikide näitajatega. Programmi töölaual on andmed küsimustiku täitmise järgselt visuaalselt hästi arusaadavalt ja ülevaatlikult esitatud. Võimalus on ka varasemat hinnangut integreerida. Kaitstava ala kirjeldus sisaldab 57 x 1 = 57 kirjet, ohutegurite kirjeldus 15 x 7 = 105 enamasti detailset kirjet. Varasema

[15] Kaitsekorralduskava koostamise ja kinnitamise kord ning kaitsekorralduskava kinnitaja määramine https://www.riigiteataja.ee/akt/104112022001

[16] https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/protected-areas-management-effectiveness-pame?tab=METT

[17] Stolton, S., Dudley, N. and Hockings, M. 2021. METT Handbook: A guide to using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT). Second edition guidance for using METT-4. WWF, Gland, Switzerland https://wdpa.s3.eu-west-1.amazonaws.com/PAME/METT/METT_4_Handbook.pdf

30 indikaatori asemel on uues versioonis 38 indikaatorit ja täiendavat 12 lisapunkti. Iga indikaatori puhul tuleb lisaks varasemale 1) valitud vastust põhjendada ning ära näidata tõendusmaterjalid või valiku alused, 2) pakkuda välja tegevused kaitsekorralduse muutmiseks, 3) näidata allikad, mille põhjal vastus on koostatud. Mitmete varasemate indikaatori kirjeldust on kohandatud, kuid põhisisu on jäänud endiseks. Uute indikaatoritena on juurde tulnud:

- Tööohutus
- Teadustöö ja kaitsekorraldustegevuse seos
- Kaitsekorralduse seire koos hindamise ja kohaldamisega
- Kliimamuutustega kohanemise teema
- Süsinikuheite ja süsinikusidumise teema
- Oluliste kultuuriväärtuste säilumine
- Võtmeliikide muutus viimase viie aasta jooksul
- Võtmekoosluste muutus viimase viie aasta jooksul

Viimased kolm indikaatorit täiendavad *tulemuse* faasi hinnangukriteeriume. METT-4 küsimustiku, nagu ka varasemate versioonide objektiivsemaks muutmiseks peaks seda täitma enam kui üks ekspert/valitseja esindaja. Soovitavad fookusgrupi osalised on teine valitseja esindaja, kes on seotud sama kaitsealaga, külastustegevuse korraldaja (kui kohalduv), kohaliku kogukonna ja/või omavalitsuse esindaja, valitsusvälis(t)e organisatsiooni(de) esindaja(d), ekspert väljastpoolt riigisüsteemi, kaitseala väärtustega seonduv asjaline või huvigrupi esindaja. Kalibreerituse parandamiseks on soovitav ajaliselt eelmise küsimustiku täitja või võrreldavat ala sama küsitluse käigus hinnanu osalemine.

Tervikuna võib hinnata, et METT-4 on muutunud tulemuspõhisemaks kui varasem versioon, kuid samas näib olema sellest oluliselt töömahukam. Igal juhul oleks vajalik selle versiooniga lähemalt tutvuda ning katsetada selle praktilist kasutatavust Eesti oludes.

6 Kokkuvõte

Käesolev töö analüüsis võrdlevalt Eestis aastatel 2010, 2012, 2020 ja 2022 läbiviidud kaitstavate alade METT metoodika alusel tehtud kaitsekorralduse tõhususe hindamisi ja tõi välja olulisemaid näitajaid ning ilmnenud trende. Lisaks hindas projektiaruanne seni saadud metoodika kasutamise kogemusi, vaagides Eesti jaoks sobilikke edasisi kaitsekorralduse tõhususe hindamise võimalusi.

2022. a hindamise tulemused sobisid kokku ja toetasid 2020. a tehtud kordushindamiste tulemusi ning sealhulgas kaitsekorraldustõhususe positiivset trendi. Eraldi väärib väljatoomist teise ringi hindamistes esile tulnud kitsaskohta: kohaliku kogukonna kaasamine (nt eriti rahvuspargid ja suuremad maastikukaitsealad, Endla LKA) ning seire ja uuringute ebapiisav seostatus objekti kaitsekorraldusega. Samas hinnatakse uurimis- ning seiretööde toimumist pigem positiivselt, küsimus on uuringuandmete keerulises kättesaadavuses ja riiklike seireandmete paremas rakendatavuses kaitsekorralduseks.

Nelja 2010 kuni 2022 läbi viidud METT hindamise koondtulemused (vt nt joonis 3) näitavad küllaltki selgelt Eesti kaitsealade kaitsekorralduse tõhususe paranemist. Käesoleva korraldustegevuse fookus on vajadusel kindlustada järjepidev kava elluviimise tsükkel (vahehindamised, tulemusseire ja -hindamine, realistlik uute kaitsekorralduse tsüklite planeerimine) ja laiemalt, kuidas kõige efektiivsemalt seostada ja rakendada konkreetsetel kaitsealadel temaatilisi kaitsekorralduskavasid, nagu liigi ja elupaiga tegevuskavad. Lahendamist vajavad valdkonnad sisaldavad paremat seiretulemuste integreerimist kaitsekorraldusse, rahastuse jätkusuutlikkust ning tegevusteks vajalikku optimaalset töötajate hulka.

Seni Eestis hindamiseks kasutatud METT metoodika on võimaldanud neljal korral läbi viia kaitsekorralduse tõhususe hindamise, käsitledes olulisemaid kaitsealatüüpe ja hoiualasid. Kiirelt ja vähese tööjõukuluga oleme saanud üldpildi meie kaitsekorralduse toimimise efektiivsusest ja info selle parandamist nõudvatest aspektidest.

Praktilises plaanis võib olla otstarbekas jätkata kümneaastase sammuga kaitsekorralduse tõhususe kordushindamisi juba hinnatud kaitstavatel kaitstavatel aladel, et jälgida võrreldava metoodika põhiselt pikemaajalisi trende. Samas, kuna vajadus on hallata tulemuslikult kõiki

kaitsealasid ning teisalt tuleb kaitsekorralduskavade osana hinnata kavajärgse tegevuse tulemuslikkust, siis tuleb kaaluda METT metoodika või selle edasiarenduse kohandamist laialdasemaks ja erineva otstarbega kasutuseks.

Lisa: 2022. a METT hinnatud alade tabelid